

שאלה: אני אדם צעיר וטרם היו לי הזדמנויות רבות ללכת לבית הקברות. אתמול מתה סבתא שלי והובאה לקבורה. ראיתי על קיר בית הקברות שלט, ובו נוסח ארוך מה יש לומר כשבאים לשם. והמלה "דין" מופיע שם הרבה פעמים. דין, דין, דין וכו'. האם תוכל לבאר לי מה פירוש החזרה המרובה למלה זו? וגם תלמד אותי מתי אומרים את הברכה ומתי אין אומרים? כי ראיתי שם שהיו בין הקהל אנשים דתיים שראו את השלט, ולא ברכו.

תשובה: נוסח הברכה, כפי שהעתיק הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה, על ט"ו בשבט והלכות ברכות, עמ' תטז): "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ויודע מספר כולכם, והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם. ברוך אתה השם מחיה המתים".

תחילה נבאר את ריבוי השבחים. "אשר יצר אתכם בדין" מוסב על המשנה בפרקי אבות (סוף פרק רביעי) "שעל כרחך אתה נוצר, ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא". כלומר, מה שהזכרנו בשיחות הקודמות שהחיים שלנו בעולמנו אינו נוח לנו. לדוגמא, כאבי חניכיים בעת שהיינו תינוקות, עד שיצאו השיניים. וכאבי חניכיים עת זקנותנו עת שנושרים השיניים אחת לאחת. וכל מחלות הילדים. הכל בגזירה מפי העליון ב"ה לפי חכמתו שאין לנו מושג בה.

ויש בזה שלושה שלבים. בעל כרחך נוצרת ע"י הוריק שהזדווגו. ה' יצר אז נשמה רוחנית אצילית וצירף אותה לגוף העתיד להיוולד [כן פירש "תפארת ישראל" על המשנה, שם]. "יצירה" מוסבת על הצד הרוחני שבך. ובעל כרחך נולדת [בגוף] ויצאת לעולם ולא היתה לך בזאת בחירה חופשית. וכן במשך שנות חיך, אפילו אם משום סיבות הידועות רק אל ההשגחה העליונה, אם חלילה פוקדות אותך צרות שונות, אסור לך להתאבד, אסור לך לרצוח את עצמך. "על כרחך אתה חי". כנראה כדי למלאות תפקיד מסוים שהקב"ה ייעד לך. כל זה הוא במדת "הדין". כלומר חשבון מדוקדק שהקב"ה ערך, מה ברצונו להביא לעולם, בשביל מטרה מוסרית ונעלה שתכנן. וכמובן, שְׁכַל שלנו אנושי ומוגבל, וכיצד נבין מה שהקב"ה מבין? צריכים לקבל בהכנעה ובסבלנות מה שהקב"ה הקציב לכל נשמה ונשמה, ולסמוך עליו שהכל באמת לטובה.

וזהו הנאמר בברכה זו "אשר יצר אתכם בדין".

אחרי שנולדנו והנה פלא, יש מספיק מאכלים בעולם להזין לכל האוכלוסיות בני אדם, למליארדיהם. לא חסר. "זן" הוא לעניני מאכל. "כלכלה" הוא לשאר צרכי האדם, ביגוד, דיור, נכסים. ולמרות שאלו מתעשרים ואלו מידלדלים, תמיד יש כדי חיותם של כל בני האנושות. וזה "בדין" כי הוא מתוקצב במדה הקצובה מראש על ידי הקב"ה, מאז ראש השנה (ביצה טז ע"א) "אין אדם נוגע במוכן לחברו" (יומא לח, ב). הכל מסודר בדיוקנות ע"י בורא-כל. [אמנם יש מקום לתבוע בבית דין את מי שמזיק לחברו, כי כך ארחות החיים שה' קבע].

"ואסף אתכם בדין". אף אחד לא מת שלא בצדק. הקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה. יוצאים מהכלל הזה הם האנשים שגרמו לעצמם למות לפני זמנם. או ע"י עישון סיגריות, או שתייה מופרזת של משקאות אלכוהוליים, או נהיגה מהירה מדאי או רשלנית בכלי רכב, או ע"י דאגות מוגזמות המכלות כליות ולב. אבל מי שמת, לא היה אחד מהם שְׁמַת שלא בצדק.

"ויודע מספר כולכם". זהו פלא עצום. יש בעולם מספר עצום של בני אדם. ואם נצרף את אלו שחיו כאן מאז אדם הראשון, וגם נצרף את אלו שעתידיים להיוולד עד סוף הימים, הרי המספר הוא מעל לתפישת שְׁכַל אנוש. ואע"פ כן הקב"ה קורא בשמו לכל מת ומת, ויודע באופן פרטני מה המגיע לו.

"והוא עתיד להחיותכם" הוא בעיני עיקר הברכה. כלומר למרות שמטמינים את גופת המת באדמה, אין זאת סוף פסוק. הקבר נקרא "שְׁאוֹל" (ישעיה יד, יא; וכן תהלים ל, ד ועוד הרבה) כי האדם הושם

שם רק בהשאלה, באופן זמני. וזה מפורש במקרא "אני אָמִית וְאָחִיָּהּ, מחצתי ואני ארפא" (דברים לב, לט). פירש שם רבי אברהם אבן עזרא, כמו שמוכרחים לְסַדֵּר מלת "ארפא" רק אחרי "מחצתי", כך לכאורה היה ראוי לומר כאן "אחיה ואני אמית", לפי סדר הנראה לעינינו? אלא בא מקרא זה ללמד, שגם אחרי "אמית" יש שוב "אחיה". וכמו שרואים בעולם הטבע, שאחרי החורף בא אביב והצמחים קמים לתחיה.

לכן כל נוסח הברכה הארוכה הזאת היתה למען "חוד החנית": ברוך אתה השם, מחיה המתים". צריכים לחזק בלבנו יסוד זה, כי לפי הרמב"ם (הלכות תשובה, פרק ג) המכחיש אמונה זאת מפסיד חלקו לעולם הבא, וגם הוא עצמו לא יקום לתחיית המתים (סנהדרין צ ע"א).

*

אתה שואל מדוע ראית שאנשים לא ברכו? זאת מפני שכבר ברכו ברכה זו תוך שלושים יום אחרונים שכבר עברו, כי מברכים רק פעם אחת בחודש. וזאת רק אם ניתוספו לשם קברות נוספים. אבל בעיר גדולה כמו ירושלים או תל אביב יש יום יום קברות נוספים.

יש שאינם מברכים כי פסק ספר "ערוך השולחן" (סימן רכד סעיף ח) שגם הרואה את בית הקברות מרחוק צריך לברך. וידוע שהנוסעים בכביש לירושלים רואים מרחוק את המצבות בהר המנוחות. אמנם הרב עובדיה יוסף (בספרו הנ"ל, חזון עובדיה, עמ' רכ) מביא החולקים על פסק זה וטוענים שצריכים לראות את המצבות מקרוב. אבל יש כאלו שסומכים על דברי "ערוך השולחן", וכבר ברכו בנסיעתם.

ועוד, אתה דן שלא ברכו כי לא ראית אותם נעמדים ליד השלט ולומר ברכה ארוכה זו. אבל יכול להיות שיודעים את הברכה בעל פה, ולא נעמדו ליד השלט, ובכל זאת ברכו אלא אתה לא ראית. ועוד, הרי לא נעמדת ליד השלט מאז כניסתך לבית הקברות ועד שיצאת. שמא אותם אנשים הקדימו אותך בברכתם, או סמכו על מה שיגידו בצאתם.

ברכה זו היא חיזוק האמונה, וגם הַחֲדָרַת לֵקַח חִינוּכִי לַתּוֹדֵעָה שֶׁלָנוּ. אין להזניח אותה.